

Nagy Atilla Kristóf

Buddha szempillája, avagy irodalom és drog*

– Beszélgetőtársak Garaczi László és Krausz Tivadar –

Nagy Atilla Kristóf: A drog olyan téma, amelyről nyilvánosság előtt nem ildomos, sőt: nem ajánlatos beszélni. A tabuk eltüntetésének legegyszerűbb módja az, ha úgy teszünk, mintha nem léteznének. Szeretném, ha kerülnék minden álszentséget, hiszen a drogok egyikünk számára sem ismeretlenek. Mégsem a személyes vonatkozások az érdekesek, kezdjük annak vizsgálatával, milyen szerepet töltött be a drog a kultúra és az irodalom történetében?

Krausz Tivadar: A drogokat először *Hérodotosz* említi *A perzsa háború* című munkájában – legalábbis korábbi utalást nem találtam. Ő írja a szkítákkal kapcsolatban, hogy a szkíta gőzfürdők a legjobbak a világon – kipróbálta, tanúsíthatja –, mert a felizzított kövekre a nemezátor alatt nedves kendert szórnak, és azt lélegzik be. Európában ez az első feljegyzés a drogfogyasztásról.

NAK: Ha tágabb kontextusban vizsgáljuk, sokkal ősbibez az a dolog.

KT: Igen, de az írásbeliségben itt jelenik meg a drog, mint toposz.

Garaczi László: Van régebbi feljegyzés is, bár nem európai. Egyiptomban már az ie. 15. századból maradtak feliratok arra vonatkozóan, hogy mákot használtak gyógyászati célokra. Találtak egy olyan feljegyzést, amely rendkívül sok gyógyszer összetételét sorolja fel. Százötven készítményből negyven szerepel az ópium valamilyen változata.

KT: Olvastam egy cikket, amelynek szerzője azt állítja, hogy egy egyiptomi múmiában kokaint és nikotint mutatnak ki, ráadásul akkora dózisban, amit a mai orvostudomány szinte halálosnak tart. Ez megmagyarázhatatlan rejtély, mivel Egyiptom Afrikában van, a dohány meg a koka-cserje Amerikában terem. Tehát vagy kereskedtek már a két kontinens között, vagy ezeket a növényeket Egyiptomban is termesztették, de később kipusztultak. Egyesek szerint az ókori Egyiptomban alkímia útján állítottak elő szintetikus vegyületeket.

NAK: A kultúra és a drog kapcsolata tehát a prehisztorikus korokba vész. Az antikvitás idején jelenik meg a téma az írásbeliségben, hogy aztán a kereszténység évszázadaiban ismét eljessen eltűnjön. Mikor bukkan fel újra?

KT: *Thomas de Quincey* 1821-ben írta meg emlékiratait *Egy ópiumevő vallomásai* címen. Őt, mint komoly esszéistát tartják számon. Ugyanakkor a korszakos jelentőségű esszéit is ópíát-befolyásoltság alatt írta.

NAK: Ő annak a kornak a szülötte, amikor a laudánium nevű ópíát-készítményt még a fűszeres boltokban is lehetett kapni. Quincey jelentősége miben áll szerintetek?

KT: Irodalmi előkép gyanánt szolgált számos későbbi irányzatnak. A francia szimbolisták is kedvelték őt. Ugyanakkor példaértékű az a lefegyverző őszinteség, ahogy erről a sokáig tiltott témáról írt, hiszen személyes példájával bizonyította, hogy a drogfogyasztás – mégha súlyos szenvedéseket okoz is – nem vezet óhatatlanul a teljes szellemi leépüléshez, hanem új dimenziókat is megnyithat az ember előtt.

NAK: A francia szimbolisták közül kik fogyasztottak drogot, és milyen fajtát?

KT: Kétfajta anyag volt divatban akkortájt: kenderszár-mazékok, főleg a hasis – ezt állítólag a napóleoni hadjáratok során ismerték meg Észak-Afrikában, és ettől kezdve Párizs Európában hasis-központ lett – és az ópium.

Az, hogy Rimbaud tehetsége ennyire fiatalon, kamaszkorában kibontakozott, szerintem az életmódjának volt köszönhető. Ennek szerves részét képezte a drogfogyasztás is, ugyanakkor ez juttatta el a teljes kiábrándultsághoz, az elhallgatáshoz is. Kiforratlan jellem volt, amikor elkezdett drogot fogyasztani. Drog, költészet, éjszakázás, homoszexualitás, prostituáltak, abszint – ez mind összetartozott. Tudta, ebbe előbb-utóbb belepusztul: vagy a szó konkrét értelmében vagy szimbolikusan. Ezért kellett teljesen új életet kezdenie, ami számára biztosan jobb is volt. Az irodalom számára nem.

NAK: Baudelaire több verset is szentelt az ópiumnak. Mit köszönhet az irodalom a szimbolisták drogfogyasztásának?

KT: A képzelet szabadságát. A bizarr képzettársítások ekkor nyertek polgárjogot az irodalomban.

NAK: Talán ide sorolható a szinesztézia is, mikor a szag-, a szín- és hangélmények különös módon találkoznak. Sőt, Rimbaud egyenesen azt mondja, hogy zavarjuk össze az érzékeket.

KT: Igen, az bizonyos, hogy a drogfogyasztó érzékenyebb. Minden érzékszervével erősebben, finomabban – s különösen: másként – érez. Nyilvánvaló, hogy a francia szimbolisták olyan dolgokat is megláttak, megverseltek, amelyek fölött más elsiklott, mert hétköznapi jelenségeknek vélte azokat. A drog nem valamilyen idegen világba visz, hanem a valóságot egy sokkal erősebb észlelés révén hozza közelebb.

NAK: Túlzás lenne azt állítani, hogy a szinesztéziát a drognak köszönheti az irodalom?

GL: Szerintem túlzás. Mert gondoljuk el, hogy a XIX. század második felében a fejekben már akkora zűrzavar uralkodott, hogy nem kellett drogok az új kifejezési módok megtalálásához. A drogok viszont segíthettek abban, hogy biztonságot nyerjenek, visszaigazolást kapjanak ezek a különben zseniális alkotók, bizonyítandó: ezek az érzések, ezek a benyomások valóságosak, érthetőek mások számára is.

Azt viszont túlzásnak tartanám, ha a drogból vezetnénk le a szimbolizmusnak vagy az új irodalomnak a geneziséét. Aránytalanság volna.

NAK: Vannak olyan alkotók és irányzatok, akik és amelyek teoretikus módon hivatkoztak a drogra, mint irodalom-szervező erőre. A beatnik-költészetre, a beat-mozgalm holdudvarára, mindenek előtt *Timothy Leary*-re gondolok itt elsődlegesen, de ne szaladjunk ennyire előre az időben. Inkább vizsgáljuk meg a hazai szimbolizmust. *Ady* írt valamit a drog témában?

KT: *Ady A magyar pimodán* című írásában bevallja, hogy másnaposan szeret írni. Ugyanakkor fájjalja, hogy a magyaroknak csak ez jutott. A franciáké a hasis meg az ópium, a magyaroké az olcsó kocsisbor.

NAK: *Ady* nem használt sohasem drogot?

KT: Morfiumot, de orvosi előírásra.

GL: Persze, ez akkor teljesen bevett szokásnak számított. Nem tartották különleges dolognak, ha az orvos fájdalomcsillapítónak morfiomot írt. Talán 1925-ben született valami egyezmény, amit az európai államok aláírtak. Ebben az állt, hogy csökkentik és korlátozzák a morfiom-felhasználást. Ettől kezdve az orvos csak kivételesen súlyos esetekben írhatta fel.

NAK: Apropos, orvos. Csáth Géza köztudottan drogfogyasztó volt. Az a radikális lépés, amit Quincey tett a világ-irodalomban, Csáth nevéhez kötődik a hazai irodalom történetében.

GL: Naplójában fantasztikusan, egyenesen hátborzongatóan tárja elő élete utolsó tíz évének történetét. De ha azt próbálnánk analizálni, hogy Csáth egyéb írásaiban miként mutatható ki az, hogy a szerző drogot fogyasztott akár írás közben, akár egyébként, akkor komoly bajban lennénk. Az ilyen analízisnek sok értelme nincs, mert a drog olyasmint nem hoz ki az emberből, ami nem lenne benne egyébként is. Tehetséget például nem ad a drog. Aki tehetségtelen, az nem lesz tőle zseniális művész, de az is meglehet, hogy egy zseniális művész semmit sem tud létrehozni, ha rászokik a drogra. Ez a veszélyes mozzanata a dolognak. Kissé bizarrnak érzem azonban, ha a drog nyomait kutatnánk egy esztétikai szempontból kiváló szövegben. Baudelaire-t sem úgy elemezzük, hogy ez itt például egy hasis-hatást mutató kép.

KT: A különféle drogok más és más érzelmi, hangulati állapotokat okoznak. Másként gondolkozik és fogalmaz az ember. Ezeket a nüanszokat – szerintem – meg lehet különböztetni. Kérdés, hogy lehet-e irodalmi hozadék egy-egy ilyen elemzésnek.

NAK: Nem tartjátok-e riasztónak azt a leépülést, amit Csáth Géza lépésről-lépésre dokumentál a naplójában?

KT: Csáth morfinista volt. Aki ehhez, vagy bármilyen más ópiához nyúl, az tudja, előbb-utóbb függőségbe kerül. Aki fiziológiai szempontból is függő, az idővel megbetegszik, végül meghal. Ő, mint orvos, pontosan tudta ezt. Én nem tudok azon moralizálni, hogy jól tette, amit tett, vagy sem. Minden ópiát gonosz. A néphit azt tartja, hogy a mák magja, mielőtt a növény kikelne, háromszor járja meg a poklot.

GL: Az indiai hagyomány szerint Buddha, hogy el ne aludjon, kitépte a szempilláját, és abból keletkezett a mák, a megvilágosodás növénye. Hosszan tudnánk sorolni a mítoszokat. Mindenesetre, Csáth védelmébe vette az ópiátokat. Híres Ópium című novellája sem más, mint a drogok apológiája. Csáth itt azt mondja, hogy egy felnőtt ember bár csak tíz évig szívhat ópiumot, utána elpusztul, de tíz év alatt mégis millió évet él meg. Sokkal gazdagabb, tartalmasabb, fantasztikusabb, mélyebb, mesésebb, titokzatosabb élete lesz, mint azoknak, akik rendre végiggürcölnek az éveket, mindössze pillanatokra vannak megistenült élményeik, ha egyáltalán vannak. Az Ópiumot akkor írta, amikor még nem volt morfinista! Noha minden bizonytalanságot tetetett már efféle tapasztalatokra, csak később kezdte el a morfin kúrát, akkor is azért, mert azt hitte, hogy beteg. Talán félelmében szokott rá.

Hihetetlenül vehemens alkat volt, egy zseniális pasas, aki nem tudta eldönteni, hogy mi akar lenni. Nem tudott behelyezkedni egyetlen szerepbe, egyetlen létmódba sem. Nagyon jól hegedült, festett, avatott zenekritikákat írt, de ideáltípusként Don Juan lebegett a szeme előtt.

NAK: Pontosán feljegyezte a napójába, hány nővel volt viszonya, hány koitusz jutott egy napra, és nagyon elkeserítette, ha ezek a számok nem úgy alakultak, ahogy eltervezte.

GL: Sőt, az is letörte, ha a szeretkezés nem olyan érzéseket keltett benne, ahogy azt szerette volna.

KT: Szerintetek az unokatestvérét, Kosztolányi Dezsőt is megkínálta morfiummal?

NAK: Találhatni erre vonatkozóan halvány utalásokat. És ne feledjétek, Kosztolányi írta ezt a négysorosot is: „*Cso-dálkozol a kokainistán, nem érted? Gondolkozz el az okain is, tán megérted.*” Különben nincs olyan érzésetek, mintha Csáth lenne Kosztolányi dionüszoszi párja, az az Esti Kornél, aki az élet teljességének kedvéért lemond az önérvényesítésről?

GT: Szerintem Csáth „drabálisabb karakter”, mint Esti Kornél. Nem egy „széplélek”.

KT: Erre a kérdésre csak akkor adhatnánk megnyugtató választ, ha Csáth tovább élt volna, és látnánk, merre tartott életútja, írói pályája.

NAK: Nem tudom elképzelni az önkorlátozó és mérték-tartó Csáthot, aki megöregedve ücsörög a kandalló előtt, kedvenc kandúrját simogatja, és az unokáinak mesél. Így azt az utat sem járta volna végig, amit az *Ópium* című novellában kijelölt magának, de klasszikus nagymesterekre jellemző életművet sem tett volna le az asztalra. Ha a lét teljességéről lemondott volna – melyben a pokol, halálközelség, gyilkosság, nemiség, erőszak mind benne foglaltatik –, akkor semmi maradandót nem hagyott volna maga után, még ezt a tévesen töredékesnek nevezett életművet sem!

GL: Igen, ez a vonzó benne, ez a mindent akarás! Ez a megalkuvás nélküli élethabzsolás, ez a vehemencia. Én sem tudom elképzelni az ötvenéves Csáth Gézát, amint átveszi a Baumgarten-díjat. Ez az életmű számomra így teljes.

KT: Ugyanakkor itt van Bourroughs, aki már elég idős... hány éves is?

GL: Hetvenföltre...

KT: Az orvostudomány jelenlegi állása szerint már ötször meg kellett volna halnia.

GL: Igen, vannak ilyen genetikai csodák. Mick Jagger is efféle.

KT: De Mick Jagger leállt.

GL: Bourroughs is leállt. A hatvanas években biztos nem chipset kajált és kólát ivott, de azt tudni kell, hogy manapság már legfeljebb füvet szippantgat, azokat is csak ünnepnapokon, keményebb anyagokat egyáltalán nem használ. Amikor használt, nem is tudott dolgozni. Nem lehet úgy regényt írni, hogy közben heroinista vagy.

NAK: Fontos ponthoz érkeztünk: a dolognak az a természetete, hogy közvetlenül a drog hatása alatt nem lehet írni, legfeljebb utána dokumentálhatod, hogy mit éltél át.

GL: Soft-drogokkal esetleg lehet irogatni, bár az ember szégyelli magát. Az nem arra való, hogy írogassál, meg magaddal foglalkozzál, és azzal törődj, hogy jó író legyél.

NAK: Közösségibb dolog.

GL: Abszolút az. Életes. Csinálni kell, menni, beszélni, röhögni, nézelődni.

KT: Egyetlen megoldást találtam rá, hogy áthozzak valamit „onnan”, de ez is csak rövid ideig működött. Diktafonnal jártam mindenhová, és bármi eszembe jutott, rámondtam a szalagra. Na, aztán a diktafonnak szomorú sorsa lett. Ott voltál te is, Atilla, Tokajban. Összetörtem. A bor – ismétlem! a bor – hatására. Öt-hat évvel ezelőtt készíttettem néhány improvizatív szöveget diktafonnal: pszichedelikus verseknek is nevezhetném. Lehet így is dolgozni, bár később nem láttam túl sok értelmét.

NAK: De utólag változtattál a felvett szövegen.

KT: Igen, amikor leírtam, sokat húztam belőle.

NAK: Hány százalék a megmaradt hasznos anyag?

KT: Nagyjából hetven.

NAK: Érdekes egy író barátom esete. A nevét nem említtem, mert nem hatalmazott fel rá. Valamilyen gyorsítószert használt, és annak hatása alatt egyetlen éjszaka

megírta élete nagy regényét. Verte az írógépet, fűzte be egymás után a lapokat. Aztán elment sétálni, és mikor kiállt belőle az anyag, visszament. Megnézte a lapokat. Mindegyik üres volt, csak az utolsó közepén állt két szó: EZ VAN. Ennyire önelégséges világba jut az ember? Ha minden külső megnyilatkozás feleslegessé válik, nem gátolja a drog végső esetben a kreatív hajlamokat?

GL: Ha valaki komolyan rajta van egy anyagon, akkor valószínűtlen, hogy a karrierjével foglalkozzon. Nem lehet így az önérvényesítéssel törődni, mert az ember más módon él, más világok érdeklik. Persze, akadnak kivételek. Például a brókerek reggel szippantanak olykor egy kis kokót, ha nagyon fontos nap elé néznek.

NAK: Az intuíció miatt?

GL: Nem, egyszerűen jobban oda tudnak figyelni, koncentráltabbak, nem fáradnak el. A business-világban, Amerikában, általában a kokain használata. De csak a kokaint vagy az amphetamin egy speciális fajtáját alkalmazzák. Ezeket a drogokat erre kísérletezték ki. Ha nagyon fontos tárgyalásba kezdesz, ha nagyon oda kell figyelned, ha sokáig fent kell lenned – negyven vagy ötven óráig akár –, jók ezek a szerek. De csak erre használják őket. Tulajdonképpen nem lehet azt mondani, hogy ezek az üzletemberek drogosok, mert tényleg nem azok.

KT: Viszont meghalnak negyvenévesen menedzserbetegségben, elviszi őket a szívinfarktus.

NAK: Ha komoly üzleti érdek fűződik hozzá, kikísérleteznének irodalmi drogokat is?

GL: Nem tudom. Persze, szerintem a Tivadar szívesen vállalkozna erre, ha a kémiai tudományokba kissé beleásná magát.

KT: Nem hiszem. Nem szoktam droggal írni. Talán három-négy ilyen szöveget írtam négy-öt évvel ezelőtt. Különböző sem lehetne létrehozni efféle drogokat, nincs benne üzlet. Diszko-drogot bezzeg kitaláltak: az extasy-t. Németországban, ahol technozene szól, ma már extasy-val szórakoznak az emberek. Allítólag több mint félmillió fiatal használja a party-drogokat. Az extasy tulajdonképpen nem más, mint egy „bonyolított” amphetamin.

NAK: Durva szintetikus anyag.

KT: Bele is lehet halni.

NAK: Volt egy időszak, a hatvanas évek, amikor a drogok fogyasztása hihetetlen méreteket öltött, kordivattá vált. Oka lehetett ennek a távol-keleti filozófiák terjedése, a rossz társadalmi közérzet, a fiatalabb generáció lázadása, életforma-váltása. Miért válhatott a beat-korszakban általánossá, miért kaphatott komoly ideológiai megalapozást?

GL: A kérdésben jórészt a válasz is benne foglaltatik. A hatvanas években a hippik és a beatnikes világában magától értetődő volt, hogy az ember füvet szív, vagy bekap egy LSD-t. Meg kell jegyezni, hogy csak ezt a kétőt használták! A heroin és a kemény drogok térhódítása a hetvenes években kezdődött. A hetvenes évek heroin-ideológiája egészen más, mint a hatvanas évek fűszívó ideológiája. Akkor még valami közösségről beszéltek az emberek. Ha „elszál” az agyam, még azt is tel tudom képzelni, hogy a fűnek valami kultúraszervező ereje lehetett. Az írók összejöttek, szívtak egy kicsit, ez különös élményekhez, közös nyelvhez, közös szemléletmódhoz vezetett.

KT: Igen, de a beat-irodalom már a negyvenes évek végén megindult, mindjárt a háború után. *Kerouac* az *Úton* ekkor írta – benzedrinnel, ami egy serkentőszer.

NAK: Mihez hasonlít a benzedrin a mai drogok közül?

KT: Speed, gyorsítószer. Talán az amphetaminhoz.

NAK: És miben különbözik a hetvenes évek drogos szubkultúrája a korábitól?

GL: A hetvenes évek kultúrája a dezillúzió jegyében

fogant. Én akkor kezdtem figyelni a világra, és úgy tűnt, hogy nagy beindulások vannak a zenében, az irodalomban. A fiatalság valami újat lát maga előtt, valami radikálisan mást akar, és az öregek hazugságairól le fogja rántani a leplet. Tehát volt egy ilyen ethosza ennek a kornak. De ma már úgy látom, hogy az igazi nagy korszak a hatvanas évek volt. A közösségteremtő erő akkor működött a leghatékonyabban (persze, a „közösség”-szónak a mai értelmezés szerint lehetnek negatív felhangjai is). A hetvenes évektől kezdve teljes szétagulódás zajlik. Kisebb csoportok jönnek létre, és ezek külön-külön artikulálják a maguk gondolatait. De nincsenek nagy, egységes gondolatrendszerek, életmód-paradigmák.

KT: Individuálisabban gondolkoznak az emberek.

NAK: És a hatvanas évek *láza* a hetvenes évek végére teljesen beépülnek az establismentbe.

GL: Másrészt viszont a szubkultúrák egyre radikálisabbak.

NAK: Hetvenhattól indul a punk. Hetvennyolctól a new wave. Érdekes, hogy a posztmodern korszakhatárát is gyakran hetvennyolc táján szokták meghúzni. A „nemzedéki gondolat” eltűnik a nyolcvanas években.

GL: Igen, emlékezz csak vissza Ginsberg verseire...

NAK: ...Láttam nemzedékem legjobbait romokban herverve...

GL: ...ott még nemzedékről beszél, bár negatív előjellel: arról van szó, hogyan pusztult el, bomlott szét ez a generáció. De ő mégis felhatalmazva érzi magát arra, hogy egy egész nemzedék nevében szóljon. Láta, mint egy vázses, hogy egy korszak, egy gondolkodásmód tragédiája miben rejlik.

NAK: Számotokra jelentett valami segítséget az írásban, hogy drogokhoz forultatok?

KT: A Lacit kellene megkérdezned, mert *Nincs alvás!* címmel út egy könyvet.

NAK: Miért ez lett a kötet címe?

GL: Az éberségre való felszólítás nagyon régi toposz az irodalomtörténetben és a filozófiatörténetben is. Allítólag Szókratész azért beszélt a kakasról a halála pillanatában, mert az éberség fontosságára figyelmeztette az emberiséget. Nem azért választottam ezt a címet, mert az amphetamint akartam propagálni. Ez legfeljebb csak a hatodik jelentés lehet.

NAK: Mi a másik öt?

GL: Szabadonválasztott...

KT: Mindenesetre a virrasztás is *előidéz* módosult tudatállapotokat. Ha valaki rendszeresen virraszt, pontosabban érzékeli a külvilág ingereit, sőt, vizionárius élményei is lehetnek.

GL: Az élet az, ami módosult tudatállapotokat idéz elő! És fontos hangsúlyozni a kábítószerrel kapcsolatban, hogy nem történik misztikus dolog, csak az kerül a felszínre, ami lesüllyedt a tudattalanba. Az ember az értelmi képességeinek talán csak öt százaléka használja. De bármilyen külső segítség nélkül aktivizálhatjuk az agyunk többi kilencvenöt százalékát. Fantasztikus élményeink lehetnek drogok vagy alkohol, vagy más segédeszközök nélkül. Ezek a szerek annyiban egyszerűsítik a dolgot, hogy az ember pontosan megtervezheti az éjszakáját: mikor akar meditálni, elmélyülni, vagy mélyfúrást végezni a lelkében, de nem hiszem, hogy így egy másik világba kerülne.

NAK: Gondolom, Tivadar, te másként gondolkodsz erről, hiszen a drogoknak kultikus-rituális jelentést, transzcendens erőt tulajdonítasz.

KT: Szerintem ezeknek a növényeknek és kristályoknak nemcsak fizikai megjelenése, hanem szelleme is van. Az emberi lélek pedig kommunikációba lép a növények és kristályok szellemével. A kölcsönhatásból származik az a

elki élmény, amiben a drog részesít. Ezért voltak ezek a kezdetektől – a sámánizmus korától – szent növények, amelyeket csak rituális keretek között és csak a beavatottak használhattak. Régen is volt korlátozás. Akit a sámán nem avatott be, az nem élhetett a droggal, mert kivetette magából a közösség.

GL: Erről van szó: régen úgy használták a drogot, hogy volt valamiféle kontroll. A mai kor „kontrolltalanságában” tényleg van valami démonikus és ijesztő. A hivatalos ellenőrzés és tiltás rendszere viszont nem elég átgondolt.

NAK: Sokszor esetlegesnek tűnik, hogy miért éppen ott, és miért éppen úgy húzzák meg a társadalmi tőrés-határt.

GL: A kultúra, amelyben élünk: alkoholkultúra. A bornak riválisa a drog. Ráadásul sokkal olcsóbb, tehát itt az üzleti érdekek is közbeszólnak.

NAK: A bor: Jézus vére. Egy keresztény alapokra épülő kultúrában semmilyen drog nem rivalizálhat az alkohollal.

KT: Jézus Krisztus első csodája az volt, hogy a kánai menyegzőn a vízből bort teremtett, az utolsó emberi gesztusa pedig az, hogy a bort saját vérenek nevezte. Noé első dolga sem volt más, mikor az Araráton kiszállt a bárkából, hogy leszúrt egy szőlővesszőt.

GL: A legkülönösebb az, hogy a drogüldözők a legnagyobb piások.

KT: Nem értem, miért kell az alkoholt a többi droggal szembe helyezni.

NAK: Nem mi tettük, hanem a kultúra.

KT: Igen, de a különféle kultúrákban megfordulnak az előjelek. Mohamed a bort üldözi, a hasist nem.

GL: Igazán nem is támogatja. Csakhogy azon a vidéken terem a „jó anyag”, ezért szívják az arabok.

KT: Tulajdonképpen minden vallás a mértéktelességet tekinti alapvetően bűnnek.

NAK: Igen, ez nagyon fontos pont: a mérték problematikája. Azt mondtad, Laci, hogy a kontroll elvesztése az igazi tragédia manapság. De mi a helyes mérték? Mit szólna Konrád György javaslatához, hogy legalizálják a könnyebb drogot?

GL: Jelen pillanatban úgy tűnik, hogy a világon egyáltalán nincs semminek mértéke, így ez a görög fogalom teljesen elveszítette az értelmét. Ebből a szempontból nem lóg ki a sorból a kábítószer ügye sem. A jog és az élet viszonya itt is ugyanolyan elasztikus, megfogalmazhatatlan, mint más esetekben. A magam részéről örülök, hogy nem vagyok olyan helyzetben, és feltehetőleg nem is leszek soha, hogy ebben a kérdésben nekem kelljen döntenem.

NAK: Egyetértek veled, megtoldva azzal, hogy a jog és az erkölcs elvárásai nem csak hogy nem fedik egymást, hanem olykor ellentétesek is egymással. A kábítószerfogyasztás – véleményem szerint – erkölcsi szempontból neutrális dolog.

De folytassuk mással. A közelmúltban új irodalmi, művészeti irányzat jelent meg, a cyberpunk, amely nem tartozik a magas művészethez, az elitkultúrához. Leggyakrabban a filmvásznon találkozunk vele. Általában negatív utópiákról, világvégéről, atomháború utáni állapotokról van szó. Az erkölcsök, a kultúra teljes leépüléséről. A filmek általában teljesen lepusztult és tönkretett környezetben játszódnak, a háttérben mindig hatalmas technikai apparátus mozog. A cyberpunk-irodalomban nagy szerepet kapnak a szimulátorok, amelyek – mintegy a drogot pótlandó – a legkülönösebb illúziókat keltik a szereplőkben. Elkövetkezhet vajon az az idő, amikor a drogot, sőt, a szexet, az életet, az irodalmat is érzelmi-érzéki szimulátorok, kibernetikus gépek helyettesítik majd?

GL: Lehet, hogy ez máris így van, csak nem tudunk róla. Elképzelhető, hogy az egész életünket úgy éljük le, hogy egy asztalon fekszünk, s az összes érzékszervünket

különféle ingerekkel bombázzák. És amikor drogot veszel be, akkor sem drogot, csak valami placebót.

KT: Meg kéne írnod egy elbeszélésben.

GL: Írtak már hasonlót.

KT: Mindazonáltal, ha az agyunk eddig kihasználatlan kilencvenöt százalékát is mozgósítani tudjuk, meglehet, hogy a módosult tudatállapotok lesznek természetesek, és egy ilyen – általad felvázolt – cyber- vagy acid-világban fogunk élni.

NAK: Megóvható-e a kultúra egysége, ha ennyire „kitágul” a tudat?

KT: Akkor jobb lesznek az emberek, gyorsabbá válik a kommunikáció köztük.

NAK: És egy ilyen világban helye van az irodalomnak?

KT: Persze. Mindennek.

NAK: Az írásbeliség konzerválja a nyelvet, megmerevíti a fogalmi gondolkodás formáit, megnehezíti, hogy a világ jelenségeiről alkotott elképzeléseink gyorsan változzanak, és kellő rugalmassággal kövessék a valóság érzéki ingereit. Nem lehet, hogy az agy gyenge kihasználtságáért az írásbeliség is felelős?

GL: A beszűkülés már az írásbeliség kialakulása előtt több százezer évvel elkezdődött, ha hinni lehet a mítoszoknak. Az írásbeliség inkább fantasztikusan gazdaggá tette az emberiség kultúráját. Talán túl gazdaggá, áttekinthetlenné.

NAK: Nem erre gondoltam, hanem a látvány a közvetlen érzékelés primátusára. Például a drog is vizuális zsilipeket tör át – elementáris erővel –, tehát ott lappang valami igazán lényegi, valami igazán atavisztikus.

GL: Nekem a nyelvi tapasztalatok ugyanolyan fantasztikusak voltak. Pontosabban: a kommunikáció. Döbbenetes kommunikációs mezők jöttek létre, ésszerűen megmagyarázhatatlan összhang alakult ki közben és azok között, akikkel együtt „utaztunk”.

NAK: És ezek valós dolgok voltak, vagy képzetek?

GL: Valós dolgok.

KT: Ha többen vagytok, rögtön valóssá válik az egész.

GL: Igen, visszacsatolásokat kaptam. Igazolták mások, hogy ők is ugyanazt érzik, ugyanazt élik meg, és „veszik az adást”. Persze, abban is igazad van, hogy mikor magánóra vettük ezeket a dolgokat, nem tudtuk rekonstruálni, hogy valójában mi történik. A szubjektív idealizmust illető kritika erre is vonatkozik. Lehetetlen bebizonyítani, vagy egzakt módon dokumentálni, hogy mi folyik ilyenkor. Csak az tudja, aki benne van, az pedig a drog befolyásoltsága alatt áll, tehát nem hiteles, amit mond. De a drogokban – vagy hát nem is a drogokban, hanem magában az életben – az a fantasztikus, hogy állandóan olyan hatások érnek, amelyeket nem tudsz racionalizálni.

NAK: Maga az élet is ilyen. Sőt, tovább megyek. A szolipszista szemlélet szerint mi sem vagyunk itt, a stúdió sem, ahol most beszélgetünk, sőt ez a beszélgetés sem létezik...

GL: ...meg a hallgató sem...

NAK: ... sőt, az olvasó sem, akinek írott formában mindez a kezébe kerül majd. Végzőnnek nem is lenne rossz.

GL: Várjatok, egy fontos dolog kimaradt. Mikor azon gondolkoztam, hogy milyen kapcsolat van az írás és a drog között, akkor ugrott be, hogy a recepthamisító az, aki a legszorosabb kapcsolatban áll mindkettővel, mert effektíve írnia kell, hogy megkapja a drogot. Gyakorolnia kell az aláírást, betűket kell kaligrafálnia, mert csak úgy jut az anyaghoz.

NAK: De többet kap az írásért, mint mi.

GL: Igen, két évet.

*A beszélgetés eredetileg a Magyar Rádió számára készült, és a Kossuth adón hangzott el.